

Förord

Föreliggande utgåva tillgängliggör Anna Vasas brev till Sigrid Brahe, Sigrids make Johan Gyllenstierna samt till en för dessa båda närstående person, Karin, möjligen Katarina Strucke (död 1621), prinsessans kammartjänarinna (Kurkowska 1995:74).¹ Breven är skrivna under perioden 1591–1612. De återupptäcktes i Toruń-avdelningen i det polska riksarkivet i mitten av 1990-talet och representerar ett skede då Sverige och Polen – bl.a. genom Anna Vasa och hennes släkt – under en tid kom att stå varandra nära. Brevens potential som forskningsmaterial är stor, såväl historiskt som språkligt. Utgåvan har kommit till stånd tack vare bidrag från Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen och Kungl. Gustav Adolfs Akademien, som vi härmed vill rikta ett varmt tack till.²

Många har varit engagerade i utgivningsprocessen. Wojciech Krawczuk som innan förstautgåvan förmedlade kunskapen om brevens existens till Institutionen för germanistik på Jagellonska universitetet i Kraków har i kapitel ett beskrivit Anna Vasas levnadsbana och den tid hon levde i. Brevens väg till arkivet i Toruń beskrivs i kapitel tre av Jarosław Dumanowski som på 1990-talet återfann breven. Piotr Garbacz kom från svenskstudier i Kraków till Lund som student, 2001, och hade då med sig breven på diskett. Mycket av arbetet med förstautgåvan skedde mellan föreläsningarna på dåvarande Institutionen för nordiska språk i Lund samt på dåvarande Dialekt- och ortnamnsarkivet, där Ola Svensson var forskningsarkivarie. I kapitel två belyser Svensson breven ur ett texthistoriskt perspektiv och i kapitel fyra beskriver Garbacz brevens språk. Ola Svensson har också sammanfattat innehållet i samtliga brev. Transkription och tolkning har utförts av Garbacz, Svensson och Krawczuk. Inför nyutgåvan har kapitlen skrivna av Dumanowski, Krawczuk och Garbacz bearbetats och utvidgats. Svenssons är nytillkommet.

Det redaktionella arbetet har utförts av Piotr Garbacz och Ola Svensson med värdefull hjälp av Jim Degrenius, Henrik Torgersen, och fil. dr Justyna Zyśk.

För uppmuntran och kloka synpunkter inför andrautgåvan riktas ett hjärtligt tack till professor Karl G. Johansson (Universitetet i Oslo), docent Jon Helgason (Linnéuniversitetet), fil. dr Kristina Neumüller (Institutet för språk och folkminnen, Uppsala), docent Bo A. Wendt (Svenska Akademiens ordbok), lektor Martin Ringmar (Lunds universitet), docent Carl-Erik Lundbladh (Dia-

¹ Utgåvan är en utökad och omarbetad version av en tidigare, tvåspråkig svensk-polsk utgåva (Dumanowski et al. 2002).

² Referens: Krapperupstiftelsen KR2012-0099.

lekt- och ortnamnsarkivet i Lund), samt Linnéuniversitetets medeltidsseminarium: ”Medeltidsforum Linné”, och där i synnerhet docent Anders Fröjmark och docent Per Stille.

Det har förflutit över tjugo år sedan förstautgåvan trycktes, ungefär samma tidsrymd som Annas brev avhandlar. För oss som gav ut breven 2002 har mötet med Anna på flera sätt varit definierande, i viss mån yrkesmässigt men också i bredare mening, som livserfarenhet. Ingen som möter Anna Vasa förblir oberörd och man glömmer henne inte. Hennes glädje, ilska, oro och hälsotillstånd tar tag i en och hennes formuleringar – levande, mustiga, mänskliga – berör. Den värld i vilken hon för över 400 år sedan skrev sina brev ter sig sällsynt nära inpå, och det är med tacksamhet vi ser tillbaka på erfarenheten att göra Annas bekantskap.

Redaktörerna

Orter nämnda i boken mot en bakgrund bestående av Anders Bures karta över Norden från 1626. Observera att flera platser som förekommer i breven, däribland Kraków och Warszawa, är belägna längre söderut än kartbilden sträcker sig. Kartbilden sammanställd av Ola Svensson.

Anna Vasas levnadsbana och det historiska skeendet

Av Wojciech Krawczuk

INLEDNING

Den som vill lära känna Anna Vasa och följa hennes spår bör vara beredd att ge sig ut på en lång resa, inte bara i bildlig utan också i högsta grad i bokstavlig mening; arkivbesök ska då avläggas i Sverige, Polen, Tyskland och Österrike, och historiska arbeten från många olika länder ska studeras. Walter Leitsch, en österrikisk forskare som har skrivit om Sigismund Vasas hov, har betonat att man måste ha breda kunskaper i europeisk kulturhistoria och lära sig en mängd språk innan man ens kan börja syssla med den polska renässansen och den polska grenen av Vasadynastin (Leitsch 2009 s. 13). Detta är förmodligen den starkast bidragande orsaken till att endast ett fåtal enskilda studier om Anna Vasa existerar och att det fortfarande inte finns någon mer heltäckande monografi över hennes liv.

BARNDOM OCH UNGDOMSÅR

Anna föddes den 17 maj 1568. Hennes föräldrar – Katarina Jagellonica och hertig Johan, sedermera Johan III – hade då frigivits från Gripsholms slott där de hade varit fängslade i över fyra år efter den konflikt som uppstod mellan Johan och hans äldre bror Erik (XIV) i och med att Johan, som en följd av sitt giftermål med systemen till Polens kung, på olika sätt närmade sig Polen och drev en självständig godspolitik. Efter frigivningen lyckades Johan, bl.a. genom att liera sig med brodern Karl, i stället att fångsla den då avsatte brodern Erik. Det är inte osannolikt att Eriks död 1577 var ett mord som skedde på Johans order eller med hans goda minne. Johan kom att regera Sverige 1568–1592.

Vi vet inte mycket om Annas barndom. Det var modern som uppfosttrade både Anna och hennes äldre bror Sigismund. Den katolska miljön runt modern bör ha varit märkbar för barnen. Sigismund, som hade möjlighet att bli kung i den katolska dubbelmonarkin Polen-Litauen, blev med tiden en ivrig katolik. Anna däremot knöt tidigt an till protestantismen, långt före